

וארא
התשע"ח

"המוציא אתכם
מתחת סבלות
מצרים"

מאת
יצחק חיים סבתו

בס"ד

א.

בראש פרשת השבוע, פרשת וארא, נפגשים אנו עם המשך התגובה של הבורא לזעקתו החריפה של משה - "למה הרעת לעם הזה, למה זה שלחתני, ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך, הרע לעם הזה, והצל לא הצלת את עמך". בתגובתו, שב ד' ומזכיר את הבטחתו לאבות לתת לישראל את ארץ כנען, וממשיך ומדגיש כי סבל עם ישראל קרוב אליו - "וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם ואזכור את בריתי".

וכאן באה האמירה החזקה של הגאולה המופיעה 'בארבע לשונות', ואשר כנגדם תיקנו לנו חכמים לשתות ארבע כוסות בליל הסדר.

"לכן, אמור לבני ישראל אני ד', והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים, והצילתי אתכם מעבודתם, וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים". וגולת הכותרת - "ולקחתי אתכם לי לעם, והיית לכם לא-לוהים, וידעתם כי אני ד' א-להיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים..".

הביטוי 'סבלות מצרים' אומר דרשני. מדוע דווקא ביחס לסבלות מצרים נסמכה מטבע הלשון המרכזית של 'יציאת מצרים', אשר רק אותה אנו מזכירים לדורות- 'זכר ליציאת מצרים' ? (איננו אומרים 'זכר לגאולת מצרים'), ומפני מה רק בהקשר לסבלות מצרים מודגשת העובדה שעם ישראל היה 'תחת' המגף המצרי?

ואם עדיין אנו מסתפקים האם אכן יש דגש מיוחד על אותו סבל, הרי לנו מופע מובהק לעובדה זו. בלשון הרביעית ו'לקחתי', שבה התורה ושונה את מטבע הלשון הזו "וידעתם כי אני ד' א-לוהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים" משמע שיש כאן מסר אשר ילווה את ישראל כל הדורות, ולמפרע נבין ברבדים עמוקים יותר ויותר כי ד' הוציאנו מתחת אותו הסבל.

אם כן מהו אותן 'סבלות מצרים'?! מה טמון בהם לדורות?

ובלשון אחרת - באומרנו את המילים הקדושות 'זכר ליציאת מצרים', באיזו כוונה ומשמעות נטען אותן ?

ב.

אם נחקור אחר המופע הראשון של המונח 'סבל' בהקשר לעבודת בני ישראל במצרים ניפגש בפסוקים הראשונים בפרשת שמות המתארים את העינוי - "וישימו עליו שרי מיסים למען ענותו בסבלותם ויבן ערי מסכנות לפרעה". מפשט הכתובים עולה כי השרים האלה הם היו הגורמים הישירים לעינוי ולסבל. שהיה עניין בפני עצמו נוסף על עצם עבודת הבנייה.

בכדי להבין מי היו אותם 'שרי מיסים', נזקקים אנו לתרגום אונקלוס המסביר - 'שלטוני מבאישינ' כלומר מושלים רעים. ומתבארים הדברים יותר בפי רב סעדיה גאון בפירושו לתורה " 'שרי מיסים' – "ממונים להשפילם ולבזותם". היינו שהייתה כאן כוונה מצרית ברורה להשפיל את רוח ישראל ולדכאם חוץ מהשימוש בהם כעבדים.

נראים הדברים כי הם היו 'הנוגשים' המופיעים בסוף פרשת שמות, כממונים על שוטרי בני ישראל, והם היו אלו שהיכו את השוטרים, ככתוב " והנוגשים אצים לאמרו כלו מעשיכם דבר יום ביומו כאשר בהיות התבן: ויוכו שוטרי בני ישראל אשר שמו עליהם נוגשי פרעה .." גם כאן מפרש התרגום את המילה 'נוגשים' – 'שלטוני'.

כאשר אנו מבקשים בתורה באור למילה נוגש, מוצאים אנו אותו באיסור על המלווה לדחוק וללחוץ את הלווה שאין לו לשלם. "לא יגוש את רעהו ואת אחיו". גם כאן יש שני שיעבודים של המלווה את הלווה: הראשון - הוא בעצם ההלוואה. בכך שלוה, הפך הלווה למשועבד לבעל חובו. זהו בעצם סוג של עבדות, ככתוב "עבד לוה לאיש מלווה". והשני- אין ללוה לשלם, והמלווה לוחץ אותו, הרי מוסיף עליו לצד שיעבוד הממון, גם את שפלות הרוח ואת מרר החיים. הוא מדכא את רוחו ומשעבד אותה. את שיעבוד רוח זה, וההשפלה הנמצאת בסיסו קראה תורה בשם 'נגישה' וזאת אשר נאסר למלווה.

אם כן אחר שלמדנו מהו 'נגישה' בתורה, למדים אנו על נוגשי מצרים שהם היו גורמי הסבל הנפשי העיקריים. 'הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם', ובא לשיא בגזירת התבן 'הגשים אצים בעם' וכדלקמן.

ג.

אך לא רק הנוגשים היו אחראים על סבל זה, אלא גם צורת העבודה.

גם היא ביטאה את העובדה כי לא היה כאן רק שימוש בישראל כפועלים יעלים בחינם למען מלא צרכי מצרים. אלא הייתה כאן מגמת רשע מובהקת שנועדה בנוסף למלאכות הקשות, להשפיל ולדכא רוח ישראל.

את צורת העבודה הזו מתארת התורה במונח 'פרך'. ככתוב "וימרו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה". ושבה התורה ומבארת מהיכן נובעת המרירות - "את כל עבודתם אשר עבדו בהם – בפרך" היינו את כל העבודות עשו כך בצורת פרך.

גם מילה זו אנו מוצאים בתורה. בפרשת עבד עברי. שם התורה מזהירה לאדון " לא תרדה בו בפרך"¹ לצד האיסור למכור את העבד העברי 'ממכרת עבד'.

ובארו חכמים המצווה ואמרו: מותר לך להשתמש בעבד כפועל, כשכיר לצורך עשיית מלאכתך. אך אסור לך לבקש ממנו עבודה שאינך צריך, רק בכדי להראות אדנותך עליו. זה נקרא 'פרך' לשון פרוך ושיבור. אתה מפרך את רוחו ומנמיד את קומתו הרוחנית והאנושית ומתגאה עליו.

¹ ויקרא כה, מג,

ומכלל לאו אנו שומעים מה עשו המצרים לאבותינו במצרים ונהגו בהם עבודת פרך גם שאינה נצרכת רק בכדי לשבור את רוחם. לנטרל את החרות הפנימית שבהם ולהחדיר בהם רוח עבדות ושפלות. למען 'לא יעלו מן הארץ'.

.T

אם כן רואים אנו בבהירות כי שתי מטרות היו לפרעה בשיעבוד ישראל. האחת רווח אישי מהריבוי של ישראל ומהיותם נוכחים במצרים. כח עבודה זול. והשנייה וכנראה העיקרית היא שיעבוד הרוח של ישראל, ושירתה. את התפקיד השני ביצעו הנוגשים ביעילות ובאכזריות והיו לוחצים דוחקים את ישראל, ומעבידים אותם בעבודת פרך. כך שרוחם תשתופף עליהם מאין תקווה, מה שישמר את העליונות המצרית לאורך ימים ושנים.

מעתה מובן לנו מדוע מייחדת התורה מקום מיוחד ואמרת שד' מוציא את ישראל **מתחת** סבלות מצרים' כיון שסבל זה נועד במקורו להשפיל את ישראל ולהכניעו תחת המגף המצרי.

.ה.

אמנם למרות מאמצי המצרים ואכזריותם, הם הצליחו בהשגת מטרתם רק באופן חלקי.

הראייה לכך היא העובדה שעם ישראל בתוך דוחקו ועבודתו המשיך להתפלל. והכתוב אומר בפירוש "ותעל **שוועתם אל הא-לוהים** מן העבודה", וכן נאמר בדבר ד' אל משה " הנה **צעקת בני ישראל באה אלי** וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם"². ובאר הספורנו "שנתקבלה תפילתם".

אם ישנה תפילה אז קיים הרצון הפנימי השואף חרות, קיים הגעגוע לחיים אחרים. התפילה היא נותנת את הדרור לשאיפות העמוקות גם אם המציאות רחוקה מאד מהתגשמותם. בתפילה אדם נפגש עם מקור הכל, אשר בדברו מחולל הכל ודבק בו. עולה לעולם שבו הגבולות החזקים של עולם הזה מתמוססים, והתקווה והטוב העתידי בו מולכים.

ופעמים מרוב סבל וצרה מתייאש אדם ואבד את רצונו ואת תקווותו, כך לא מצפה ולא מתאכזב. וישראל במצרים קרובים היו לכך וכמעט קט שנתיאשו, והשלימו עם המצב. וכדברי חכמים על עמרם גדול הדור שפרש מאשתו ואמר 'לשוא אנו עמלים'

וממילא גם התפילה היא 'תפילת שוא' ואין לה סיכוי. אך מרים בתו באמונתה ותקוותה החייתה מחדש את הרוח, ואמר לו גזרתך – יאושך קשה משל פרעה. הוא רשע ואין גזרתו מתקיימת.

ומכחה חזר עמרם לאשתו. ולא רק מרים אלא כל נשות ישראל היו מפיחות תקווה בבעליהן. והמשיכו בתפקידן ההיסטורי לבנות את עמם. על כן בנות ישראל הן עמודי התפילה בישראל, ואולי זאת הסיבה שהלכות תפילה למדים מתפילת **חנה**³. הן המייצגות את כנסת ישראל העומדת לפני ד', ומבקשת למצוא **חן** בעיניו ולהתקרב.

² שמות ג, ט'

³ ברכות לא:.

גם במצרים תפילת ישראל גרמה את הגאולה. נפגש רצונם הסובל, אך המלא חרות בתוכו פנימה, עם הרצון הא-לוהי המבקש בבא העת לגאול את ישראל. וכאשר באה בשורת הגאולה בפי משה כתיב "ויאמן העם". תמיד ברור היה להם שגאולה זו בא תבא גם אם תארך קיצה, הן על כך תפילתם וגעגועיהם כל הימים.

1.

אחר הדברים האלה, כאשר נדמה היה שהכל צועד לקראת גאולה, פתאום באה הנסיגה הגדולה של גזירת התבן. שם צפה ועלתה המטרה של שבירת ישראל במלא עוזה והתנגשה באופן חזיתי עם תפילת ישראל ותקוותו.

כאשר שומע פרעה שישראל חפצים ישראל בזביחה לד', כלומר בתפילה. (שהיא יסוד עבודת הקרבן) קובע מיד כי עוד רצון עצמי מפעם בהם, עוד רוח חירות חיה בקרבם. על כן מבקש הוא עתה עבודה שכל עצמה היא 'נגישה' שבירת הרוח. בלתי אפשרית.

תכבד העבודה ואל ישעו – לשון תפילה. בדברי שקר. שהרי היא תפילת שוא.

ואם באים השוטרים וצועקים אל פרעה. הוא זורק אותם ואמר איני מבקש עבודה לשם עבודה אלא עבודה לשם שיעבדו הרוח לכן יש פרך. לכן יש נוגשים. ואם עדיין תפילה ותקווה בפיכם אין זאת כי חסר הפרך כאן.

גזירת התבן זיקקה את העובדה כי מאבק הרוח הוא העיקרי. ושוטרי ישראל צועקים אל פרעה ולא נענים.

אז מתפרץ משה בתפילה כשליח ציבור מלא חרות, – זעקה, פעם ראשונה. למה הרעת לעם הזה?! והוא נענה.

2.

עונה לו ד', עתה תראה שפרעה ביד חזקה ישלחם. וישראל יצא ממצרים, לא רק גופו אלא בעיקר רוחו. רוחו בת החורין לא יכול לה פרעה. ושוועתם התקבלה זה מכבר- יתעל שוועתם אל הא-לוהים.

ומעתה נשיב לשאלת פתיחת המאמר. מטבע לשון **יציאת מצרים** המרכזית והנשארת לדורות שייכת דווקא **לסבלות מצרים**. כיון שסבל זה המתבטא בשרי המיסס-נוגשים, ובעבודת הפרך מכוון כנגד רוח ישראל. והרוח יוצאת לחרות בכל הדורות ולא רק ביציאה חד פעמית אחת. היא אינה כמו הגוף שפעולה אחת של יציאה מספיקה לו. ולכן כאן דווקא 'מתחת סבלות מצרים' למקום גבוה יותר בן חורין השייך לחרות העליונה של נבואה ותיקון עולם והוראת דרך לאנושות "ולתתך עליון על גויי הארץ".

זאת כוונתנו בזכר ליציאת מצרים בקידוש, בתפילות החגים והשבתות, במצוות יציאת, ועוד. שמצוות אלו הם הדרכים בהם אנו נותנים לרוח הקודש הישראלית דרור.

ועל כן שבה התורה ומדגישה "ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לא-לוהים, וידעתם" -יותר ויותר גם בעתיד הרחוק, "כי אני ד א-לוהיכם המוציא אתכם"-הולך ומוציא, "מתחת סבלות מצרים, והבאתי אתכם אל הארץ".

וכל עוד תהיה עבדות ברוח, יסבול ישראל והאדם עד אשר יצא באחרית הימים לחרות גמורה ותזרח נשמתו באור עליון מלא גאולה ופדות "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות". ויתקיים בנו "ועליך יזרח ד' וכבודו עליך יראה".